

УДК 378

О.О. БОНДАРЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОСНОВА ЯКІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

У статті обґрунтована необхідність розвитку та удосконалення компетентності викладачів, наведено ключові компетентності, доповнено перелік ключових компетентностей викладача, які сприяють формуванню творчого, креативного, високопрофесійного випускника.

Ключові слова: компетентність, якість освіти, фактори формування якості підготовки у процесі навчання, творча особистість, стратегії формування творчих особистостей.

Сучасна вища освіта повинна забезпечувати високу якість підготовки фахівців, їх конкурентоспроможність та мобільність, здатність до ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів. Інноваційні освітні технології скеровують вектор навчальної діяльності на підготовку творчих, креативних, по-новому мислячих спеціалістів, а це можливо за умови формування у студента вміння самостійно аналізувати, репродукувати отримані знання для вирішення професійних і життєвих проблем, застосування їх у практичній професійній діяльності. З огляду на це, процес підготовки фахівців, що відповідають запитам сучасного ринку праці, повинен базуватися на багатьох чинниках, основним з яких є компетентність викладачів.

Об'єкти та методи дослідження

Питанням підвищення якості підготовки сучасних висококваліфікованих фахівців приділяється багато уваги як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Дослідженням проблеми підвищення якості випускників в Україні займалися В.Г.Кремін, В.І.Луговий, М.Ф.Степко, Л. Губерський, О.І.Волков, А.С.Зенкін та багато інших дослідників. Але ситуація, яка складається в умовах розвитку сучасної економіки, обумовлює необхідність більш глибокого та детального дослідження означеної проблеми. Дискусійними лишаються питання щодо формування компетентностей викладачів, які повинні готувати креативних, творчих, інноваційно мислячих фахівців, що володіють сучасними професійними знаннями, обізнані з останніми досягненнями науки і техніки, комп'ютерними технологіями тощо.

Постановка завдання

Метою статті є обґрунтування необхідності розвитку та розширення компетентностей викладачів як основи підготовки фахівців з високою конкурентноздатністю на сучасному ринку праці.

Результати та їх обговорення

Стратегічні напрями розвитку Київського національного університету технологій та дизайну узгоджуються з програмою модернізації освіти, яка викладена у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 р.р. і, як зазначалося ректором І.М.Грищенком [1], полягають в наступному:

1. Розвиток системи багаторівневої підготовки спеціалістів при максимальному збереженні позитивних тенденцій інженерної освіти.
2. Підвищення якості освіти за рахунок розробки і реалізації інноваційних освітніх програм (оновлення структури, змісту, технологій навчання).
3. Досягнення синергії навчального процесу та наукових досліджень.
4. Кооперація університетської освіти і науки з бізнесом заради ефективного партнерства.
5. Підвищення міжнародної привабливості

Високу якість підготовки фахівця, що відповідає сучасним вимогам, забезпечують багато складових, до яких відносяться: державна політика у освітній сфері; створення мотиваційного середовища для здобуття вищої освіти; якість освітніх стандартів; якість та наповнюваність навчальних планів та програм; ефективна та якісна організація навчального процесу; кадрове забезпечення, мотивація та винагорода НПП; науково-методичне забезпечення; матеріально-технічна база; соціально-культурне середовище ВНЗ; рівень ефективності менеджменту у навчальному закладі; практична підготовка студентів; базова підготовка абітурієнтів; компетентність викладачів.

В сучасних умовах розвитку суспільства ключовим моментом у підготовці високопрофесійних фахівців повинен стати розвиток творчого потенціалу особистості, оскільки розвиненість пошукових, аналітичних та креативних здібностей студента підвищує рівень засвоєння ними професійних знань. В такій же мірі є необхідними вміння та навички соціальної орієнтації та адаптації до нових умов, швидкого реагування на зміну ситуації, прийняття оперативних рішень.

Концепція розвитку творчої особистості повинна базуватися на принципах толерантності, варіативності, органічного поєднання навчальних та поза навчальних форм діяльності, відкритості процесу творчості, застосування інноваційних підходів у викладацькій діяльності, спрямованих на розкриття та виявлення здібностей, нахилів та обдарованості, застосування диференційованого підходу до різних категорій студентів, індивідуальний підхід до особливо обдарованих студентів, що сприяє органічному поєднанню загальнокультурного та професійного розвитку тощо.

Методологія процесу навчання переорієнтовується з суто лекційно-інформативної на індивідуальну, особистісно-орієнтовану форму, яка покликана забезпечити:

- здобуття студентами загальноосвітніх та професійних знань та навичок у процесі самостійної діяльності;
- виховання у студента внутрішньої потреби поповнювати та оновлювати свої знання;
- набуття практичних навичок у техніці самостійної роботи з найбільш раціональним використанням свого часу та конкретних умов;
- уміння приймати рішення, формулювати конкретні завдання, визначати методи і способи їх вирішення.

Основними завданнями вищих навчальних закладів на сучасному етапі розвитку економіки є застосування позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду роботи вищої школи, які мають визначати успішність підготовки фахівців для усіх галузей економіки. Основними показниками успішності підготовки фахівців можуть бути, наприклад, такі:

- фундаментальна підготовка;
- навчання на основі застосування найсучасніших досягнень науки і техніки;
- багаторівнева підготовка фахівців: середня професійна освіта – бакалаврський рівень – рівень магістра (спеціаліста) – аспірантура-докторантура;
- впровадження інноваційних освітніх технологій;
- підготовка спеціалістів, магістрів, аспірантів, докторантів з залученням до їх підготовки підприємств та науково-дослідних та академічних інститутів.

Велика кількість студентів через декілька років будуть займатися такими видами діяльності, яких сьогодні ще не існує. Керівники таких інноваційних підприємств будуть зацікавлені приймати на

роботу фахівців, які володіють компетенціями генерації, висунення, аналізу та впровадження нових ідей. Можливість підготовки плеяди таких фахівців обумовлюється необхідністю удосконалення матеріально-технічної бази ВНЗ, підготовки кадрів вищої кваліфікації, орієнтованих на інноваційну складову економічного розвитку, розробки нових ефективних психолого-педагогічних технологій розвитку та формуванню у студентів компетентності, характерної для творчих особистостей.

Одне з провідних місць у цій роботі посідає педагогічний чинник, сутність якого полягає у стилях та методах навчання, видах навчальної діяльності, стратегіях викладачів, які сприяють формуванню та розвитку творчих особистостей серед студентів. У зв'язку з цим, значна роль відводиться самостійній роботі студентів, під час якої саме і формуються початки самостійного, креативного, творчого мислення. Однак реалії сьогодення такі, що, як правило, навчальний процес представляє собою традиційний процес «заучування» певних термінів та понять, що характеризує його як репродуктивний. Така ситуація не сприяє зростанню творчої активності студентів, а навпаки знижує їх мотивацію до навчання. Для стимулювання творчої активності студентів та формування у них особистісних компетентностей необхідно створювати умови для широкого залучення студентів до розробки дослідницьких проектів, які мають наукову та практичну значимість.

Як вважає автор [2], ключовим у стимулюванні розвитку творчої особистості є викладач з його стратегічним мисленням, бажанням і вмінням бачити перспективу в оригінальній ідеї студента.

Викладач повинен стати для студента професійним зразком, який своїм ставленням до професії формує у студентів творчу активність. Як свідчать опитування студентів, вони проявляють більший інтерес до занять з тими викладачами, які культивують активну життєву позицію та застосовують різні методи активізації розвитку творчості студентів. Е.В.Леонова [2] зазначає, що для виховання творчої особистості, викладач має у процесі педагогічної діяльності застосовувати такі стратегії:

1. Позитивно ставитися до сумнівів студентів відносно достовірності тих чи інших положень та допомогти йому проаналізувати його думку з різних точок зору, надати підтримку в практиці просування ідеї.

2. Підтримувати студента в його спрямуванні до інтелектуального ризику. В науково-дослідній роботі при виборі способів та методів дослідження чи досягнення результатів і студентам, і їх викладачам притаманно помилятися або вибирати не досить оптимальні засоби досягнення цілей. Але, коли студент вибирає новий шлях, його варто підтримати та допомогти потім проаналізувати результати та з'ясувати шляхи подальших досліджень.

3. Оцінюючи результати навчальної діяльності студентів, необхідно враховувати його творчу активність. Як правило, студенти у процесі навчання віддають пріоритети виставленим оцінкам, а викладач повинен обов'язково стимулювати їх творчу активність, розвивати у них креативні якості, ввести додаткові бали за знаходження оригінального рішення чи способу розв'язання поставлених задач. Студент повинен бути впевненим, що знання з багатьох суміжних дисциплін можуть сприяти саме знаходженню нових підходів, методів та комплексності прийняття рішення.

4. Необхідність навчати студентів організовувати час для оптимального поєднання освітньої та науково-дослідної роботи. Вміння правильно організувати використання свого часу характерно як для студентів, так і для викладачів. Це вміння приходить з часом та бажанням встигати значно більше. Творчість – це процес, який потребує глибокого осмислення проблеми, яку необхідно вирішувати.

Як сказав автор [3], «скільки здібних, а нерідко і талановитих людей моло чого досягли у житті лише по одній причині. Вони не змогли досить розумно використати свій час. А час – безплатне добро, і кожен має його в однаковій мірі. При цьому час – один із найдорожчих ресурсів».

Часто кажуть: «Час – це гроші», Але час дорожчий грошей, тому що час не можна повернути, його не можна накопичити, примножити, передати, позичити, він спливає безповоротно.

Тому і студенти, і викладачі повинні усвідомлювати своє життя в часі і знаходити його для важливих справ. І як сказав професор Лотар Й. Зайверт [3]: «Знаходьте час для роботи – це умова успіху. Знаходьте час для роздумів – це джерело сили. Знаходьте час для гри – це секрет молодості. Знаходьте час для читання – це основа знань. Знаходьте час для дружби – це умова щастя. Знаходьте час для мрії – це шлях до зірок. Знаходьте час для кохання – це істинна радість життя. Знаходьте час для веселощів – це музика душі».

5. Необхідно готувати студентів до того, що їх ідеї не завжди можуть бути прийнятні суспільством. Викладач повинен допомогти студенту зрозуміти, що займатися творчою діяльністю означає не тільки мислити творчо, а ще і не здаватися, якщо перша спроба виявилася невдалою.

В сучасних умовах принципово важливим для кожного вищого навчального закладу є налагодження співпраці з підприємствами у сферах розробки нових товарів, техніки та технологій, організація та проведення науково-практичних конференцій та нарад, спільна участь у виставках та інвестиційних форумах, формування інвестиційних проектів, підвищення кваліфікації, підготовка кадрів вищої кваліфікації, додаткова професійна освіта тощо.

Велику роль у процесі якісної підготовки фахівців відіграють форми, методи та методики викладання. Для цього можна організовувати навчально-методичні конкурси, які охоплюють ті важливі напрями методичної роботи, що суттєво впливає на формування сучасного фахівця. Це можуть бути конкурси на кращий електронний підручник чи навчальний посібник, кращого лектора, використання мультимедійних технологій у навчальному процесі тощо.

Одним з напрямів удосконалення навчального процесу є якість підготовлених програм навчальних дисциплін як нормативного, так і варіативного характеру. Інформація щодо програми вивчення дисципліни повинна бути доступною замовникам освітньої послуги – студентам та їх батькам. Для цього кожна програму необхідно забезпечити короткою анотацією, яка містила б такі дані: назва дисципліни, її статус (нормативна чи варіативна), прізвище автора чи викладача, опис цілей та компетентностей, які можуть бути сформовані у процесі вивчення цієї дисципліни тощо.

З метою підвищення якості підготовки фахівців необхідно підвищувати якість освітніх стандартів, в яких повинна бути закладена зміна концепції формування гармонійно розвинутої особистості на основі знань на концепцію формування моделі компетентного, високоморального, соціально-орієнтованого професіонала, який відповідає запитам ринку праці.

Такий підхід змінює філософію освіти. Предметна підготовка фахівців повинна стати проблемною. Випускник сучасного вищого навчального закладу повинен мати такі компетентності, які дають йому можливість на високому професійному рівні вирішувати не тільки певні професійні завдання, але й передбачати можливість їх виникнення, тобто, сучасна освіта повинна бути зорієнтована на компетентнісний підхід.

Такі зміни у підходах до формування компетентних фахівців продиктовані часом. Сучасний фахівець повинен не просто мати певні знання, а вміло їх використовувати для вирішення конкретних виробничих ситуацій та проблемних моментів, що виникають у професійній діяльності. Одним із факторів, які формують компетентність випускника є якісний склад науково-педагогічних працівників (НПП) та рівень їх компетентності. Практика показує, що часто за якісним складом структура НПП є досить високою, але такий склад НПП не завжди може забезпечити необхідну сучасному ринку праці якість підготовки фахівців. Це часто пов'язано з тим, що багато викладачів, які мають вчений ступінь кандидата чи доктора наук, недостатньо працюють над підвищенням та розширенням своїх компетентностей, не готові працювати з сучасними мультимедійними технологіями, не завжди володіють останніми новинками досягнень науки і техніки у сфері своїх інтересів, сучасними формами та методами навчання тощо.

За таких умов необхідно оцінювати професійну компетентність викладача. Професійна компетентність викладача формується на основі знань, умінь та навичок, які становлять основу його діяльності. Автори [4] вважають, що не існує класифікації ключових компетентностей викладача вищого навчального закладу, але найважливішими з їх точки зору є такі, що наведені в табл.

Назва компетентностей викладача	Сутність компетентностей викладача
1. науково-предметна	Наявність високого рівня науково-предметних знань та вмінь у сфері дисциплін, які викладаються, що характеризує наукову кваліфікацію викладача. Ці знання та вміння повинні постійно оновлюватися та удосконалюватися, викладач повинен дбати про своє професійне зростання та розвивати педагогічні особливості при викладанні дисципліни. Викладач повинен мати чітке уявлення про місце дисципліни, яку він читає, в системі формування компетентності випускника.
2. психолого-педагогічна	Визначає велику роль у процесі підготовки фахівців психолого-педагогічної складової, яка полягає в знаннях психологічних особливостей тих, хто навчається, вмінні застосувати ці знання в навчальному процесі, професійній орієнтації в сучасних досягненнях психологічної та педагогічної науки, володіння різними технологіями навчання, які сприяють створенню умов для творчого саморозвитку студентів. До основних психолого-педагогічних вмінь відносяться: виявлення у педагогічній ситуації проблеми та оформлення її у вигляді задачі; удосконалення своєї роботи; знання того чому навчати, кого та як навчати; застосування прийомів, що сприяють встановленню довірливого спілкування; актуалізація та реалізація власного творчого потенціалу; визначення рівня знань, вмінь та навичок на початку та в кінці навчання; стимулювання у студентів готовності до самонавчання та безперервності освіти; виховна робота серед студентів.
3. комунікативна	Передбачає наявність у викладача спеціальних комунікативних умінь та навичок, які полягають у пізнанні людиною інших людей, правильному сприйнятті та оцінці ситуації спілкування, вмінні поводити себе по відношенню до інших людей, вміти виступати у студентській аудиторії, вести бесіду чи дискусію, всебічно та об'єктивно сприймати людину, мати здібності до передбачення та врегулювання конфліктів, конструктивної і тактичної критики студента чи колеги, сприйняття та врахування критичних зауважень на свою адресу, переглядаючи свою поведінку та діяльність. В структурі комунікативної компетентності автори виділяють важливі особистісні якості: інтерес до людей та роботи з ними, здатність проявляти симпатію до людей, вміння відчувати та налагоджувати зворотній зв'язок у процесі спілкування, вміння управляти

	собою, своїм психічним станом, голосом, мімікою, настроєм та почуттями, багатство лексики, здатність до педагогічної імпровізації, уміння застосовувати різні засоби впливу.
4. соціально-організаційна (управлінська)	Вміння визначати цілі навчально-пізнавальної діяльності студентів, планувати зміст та методи навчання, готувати та проводити різні види занять, організовувати спільну діяльність студентів, контроль виконання робіт студентами та оцінку їх результатів, правильно організовувати та розподіляти навчальний час та час для самопідготовки.
5. креативна	Включає систему знань, вмінь, навичок, особистісних якостей, необхідних для творчості викладачу як педагогу, науковому керівнику, організатору, лідеру. Автори [4] у цій компетенції викладача виділяють здатність до творчості, до будь-якої діяльності, яка лежить в основі діалогу. Здатність вирішувати проблемні задачі, винахідливість, гнучкість, критичність, здатність до аналізу та самоаналізу, синтезу, до передбачення різних ситуацій, багатство уявлення, здатність виходити за межі традиційних, стереотипних уявлень, вміння приймати рішення із застосуванням нестандартних способів.
6. інформаційна	Вміння використовувати сучасні телекомунікаційні та комп'ютерні технології в навчальному процесі та науковій діяльності.

Система ключових компетентностей викладача не є сталою, раз і назавжди визначеною, в науковій літературі відсутня класифікація компетентностей взагалі і, для викладачів, зокрема.

На нашу думку, перелік компетентностей викладача варто доповнити такими, як, наприклад, мотиваційна, громадянська, культурна, підприємницька. Викладач повинен володіти значно ширшим спектром компетентностей для того, щоб сформувати їх у студентів. Адже не можна передати студентам того, чого ти сам не маєш і не вмієш робити.

Мотиваційна компетентність передбачає наявність змісту того, що робить викладач, переконаності в тому, що є необхідним для формування у студента професійних компетентностей, вміння заохотити та переконати в необхідності оволодіння тим чи іншим матеріалом, який сформує системність знань та уявлень студента, зацікавленості, ціннісних орієнтацій, системних поглядів, вміння викликати зворотній зв'язок і переконати, що це є одним із важливих елементів корпоративної культури, яка формує аналітичне мислення та критичний аналіз тощо. Громадянська компетентність повинна включати наявність певного рівня світогляду, вміння сформулювати та висловити власну позицію щодо тих чи інших суспільних процесів, вміння аналізувати, співставляти та прогнозувати зміну ситуації у громадянському суспільстві, її наслідки та вплив на розвиток громадянського суспільства; спонукання студентів до небайдужості у суспільному житті та формуванні власної життєвої позиції як громадянина своєї країни. Культурна компетентність викладача повинна засвідчувати рівень його загальної культури, знання літератури, мистецтва, кіно; вміння передати своє захоплення студентам та допомогти їм у особистісному культурному зростанні; вміння слідкувати за собою, враховуючи модні тенденції. Вміння коротко, лаконічно та грамотно висловлювати думки, які стосуються професійної та громадської діяльності, відповідати викликам, які виникають у соціокультурному середовищі.

Підприємницька компетентність передбачає наявність у викладача схильності до підприємницької діяльності, вміння відстоювати свою позицію щодо позиціонування своєї діяльності, наявність власного бізнесу або співпраці у сфері бізнесу, вміння власним прикладом показати студентам переваги та недоліки заняття бізнесом, здатність довести свої наукові здобутки до комерціалізації та впровадження їх у певній галузі економіки тощо. В Київському національному університеті технологій та дизайну велика увага приділяється розвитку та розширенню компетентностей викладачів. Для цього

створені при Інституті післядипломної освіти курси підвищення кваліфікації викладачів. Програми підготовки на курсах насичені питаннями, які є актуальними та сприяють формуванню нових компетентностей у викладачів.

Відповідно до плану підвищення кваліфікації, викладачі постійно проходять стажування на виробничих підприємствах, в науково-дослідних установах, творчих майстернях, навчальних закладах. Підвищують свою кваліфікацію та компетентність на основі виконання наукових робіт та підготовки монографій, участі у конференціях, форумах, симпозиумах різного рівня, захисту кандидатських та докторських дисертацій. Для підвищення якості роботи викладачів та стимулювання їх діяльності в університеті запроваджено рейтингове оцінювання. За його результатами у 2011 році визначено 22% успішних, 58% достатньо успішних та 20% проблемних викладачів. Для проблемних викладачів створені відповідні умови для можливого підвищення їх компетентності і, як результат, підвищення рейтингу у наступному році.

Висновки

Таким чином, в статті обґрунтовано необхідність розвитку та розширення компетентностей викладача вищого навчального закладу, доповнено перелік ключових компетентностей викладача, що сприятимуть формуванню творчих особистостей, які будуть конкурентноздатними на сучасному ринку праці.

Список використаної літератури

1. Грищенко І.М. Доповідь на зборах трудового колективу з нагоди початку нового 2012–2013 навчального року. – КНУТД. – 2012. – 29 с.
2. Леонова Е.В. Развитие творческой личности студента в исследовательском университете// Высшее образование в России. – 2012. – №1. – с.151–155
3. Зайверт Л. Ваше время – в ваших руках. – М.: Экономика, 1990. – 232 с.
4. Ким И.Н., Лисенко С.В. Формирование базовых составляющих профессиональной компетентности преподавателя в рамках ФГОС// Высшее образование в России. – 2012. – №2. – с.16–23.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2011

Компетентность преподавателя высшего учебного заведения как основа качественной подготовки специалистов

Бондаренко О.А.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

В статье обосновано необходимость развития и совершенствования компетентности преподавателей, приведены ключевые компетентности, дополнено перечень ключевых компетентностей преподавателя, которые направлены на формирование творческого, креативного, высокопрофессионального выпускника.

Ключевые слова: компетентность, качество образования, факторы формирования качества подготовки в процессе обучения, творческая личность, стратегии формирования творческих личностей.

Competence of teachers of higher academic institutions as the basis of high quality training

Bondarenko O.

Kyiv national university of technologies and design

In article the need to develop and improve the competence of teachers are the key competencies to complete the list of key competences of teachers, aimed at developing creative, creative, highly qualified graduates.

Keywords: competence, quality of education, factors of the quality of the learning process, the creative person, the formation of creative individuals.